

ИКОНОМИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНА КРИЗА И НЕОБХОДИМИТЕ АНТИКРИЗИСНИ ПОДХОДИ В БЪЛГАРИЯ

Мария Славова-Ночева, Иван Васков Петков
mslavovanocheva@abv.bg, ivanvaskov@gmail.com

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”,
ул. „Гео Милев” №158, София 1574,
БЪЛГАРИЯ*

Ключови думи: икономическа и социална криза, анти-кризисни подходи, коефициент на бедност, БВП

Резюме; В разработката се поставят на разглеждане някои същностни характеристики на проявление на икономическата и социална криза у нас, както и на отражението на световната икономическа и финансова криза върху икономиката на България. Поставят се въпроси за равнището на доходите и на БНП (БВП) на глава от населението и др., за причините поради които България е на последно място в ЕС – 27, по тези и други показатели.

България е страна с отворена пазарна икономика. Тя е част от глобалното световно стопанство. Глобализацията не е нещо ново в икономическия ни живот. Нейните корени може да преоткрием още в дълбока древност, а в по-ново време и на настоящия етап в нов качествен момент на развитие. Следователно рецесията на глобалната икономика се отразява естествено върху стопанските процеси в Р.България.

Икономическите кризи са белег за дълбоки промени и последици за всеки човек, за всяко предприятие, за всяка нация и за цялото човечество.

• За изхода от икономическата и социална криза и антикризисните подходи

Сред многобройните кризи икономическата и социална криза е най-видимата. Тя може дори още преди да е завършила (защото се прилагат и решения противно на здравия разум) да породи няколко други. Така, че над света, както и над живота ни, са надвиснали хиляди заплахи във време, когато се очертават и невероятни възможности.

За да се промъкне човек между перипетиите, да избегне най-лошото и да извлече полза от най-доброто, е необходимо преди всичко да разбере тези кризи, да анализира всеки трус, всяка заплаха, да предвиди всяка атака и да изпревари техния ход, за да го впише във възможните важни тенденции за бъдещето. [1]

Най-ефикасната теория за смекчаване на големите циклични колебания в стопанската дейност е предложена от британския икономист Джон Мейнард Кейнс (1885-1946). Той се смята за икономиста, намерил изхода от икономическата криза през 30-те години на 20 век.

Тя се прилага от привържениците на Кейнс и неговите опоненти. Препоръча се от Нобеловите лауреати по икономика - Пол Кругман, Джоузеф Стиглиц, Майкъл Спенс, Пол Самуелсън и други световноизвестни икономисти.

В знаменития си труд „Обща теория за заетостта, лихвата и парите”. [[2]] (1936 г.) Кейнс описва икономическата криза като ситуация, в която за кратък период от време икономиката не е в състояние да си помогне сама. Тогава хората, загрижени за себе си, спират да купуват, предприятията прекратяват инвестициите и въпреки ниските лихви се образува спирала, водеща надолу.

При това състояние, според Кейнс, **държавата трябва да се намеси активно и да стимулира създаването на работни места.**

В една открит пазарна икономика има различни пазари, които винаги проявяват тенденция към баланс - да се предлага толкова стока, колкото търсене има. На практика този баланс е постижим поради естествената потребност хората да спестяват. Колкото по-високи са доходите на населението, толкова по-големи са и спестяванията им. Естествено това означава, че с нарастването на доходите се забавя потреблението. То от своя страна се отразява на търсенето, а търсенето влияе на производството. С намаляването на производството спада и заетостта. Намалената заетост води до снижаване на доходите.

Цикличният характер в макроикономическата система е напълно естествен. Процесите в националната и в световната икономика по отношение на тяхната динамика преминават в условията на стабилност и нестабилност.[3]

Заедно с това е важно да се посочи в какво се изразява въздействието на световната криза върху българската икономика и транспортния сектор към настоящия момент и кои са **по-важните негативни въздействия на икономическата и социална криза върху нашата икономика:**

Първо: тотален срив на чуждестранните инвестиции. През първите шестмесечие на 2012 г. те спадат 221.4 млн. евро спрямо 9.051 млрд. евро за 2007 г. (виж графиката за ПЧИ).

Освен това намаляват трансферите от български граждани в чужбина. Ограничаване на постъпленията от транспортни услуги на всички видове транспорт у нас.

Второ: намаляват се инвестициите на работещите у нас чуждестранни и български компании; снижаване на държавните разходи със Закона за бюджета; свиват

се потребителското търсене на домакинствата, замразяват се заплатите на хиляди държавни служители, на ниските пенсии и други доходи.

Трето: снижава се жизнения стандарт и се влошава качеството на живот на населението у нас. Съгласно данни на Евростат през 2011 г. индексът на физическия обем на БВП на човек от населението у нас е 45%, най-ниския в ЕС – 27. За сравнение в Австрия е 129%, Германия – 120%, Гърция – 82%, Испания – 99%, Полша – 65%, Словения – 84%, Словакия – 73%, Унгария – 66%, Чехия – 80%, Швеция – 126%, Литва – 62%, Латвия – 58%, Румъния – 49% и др. [4]

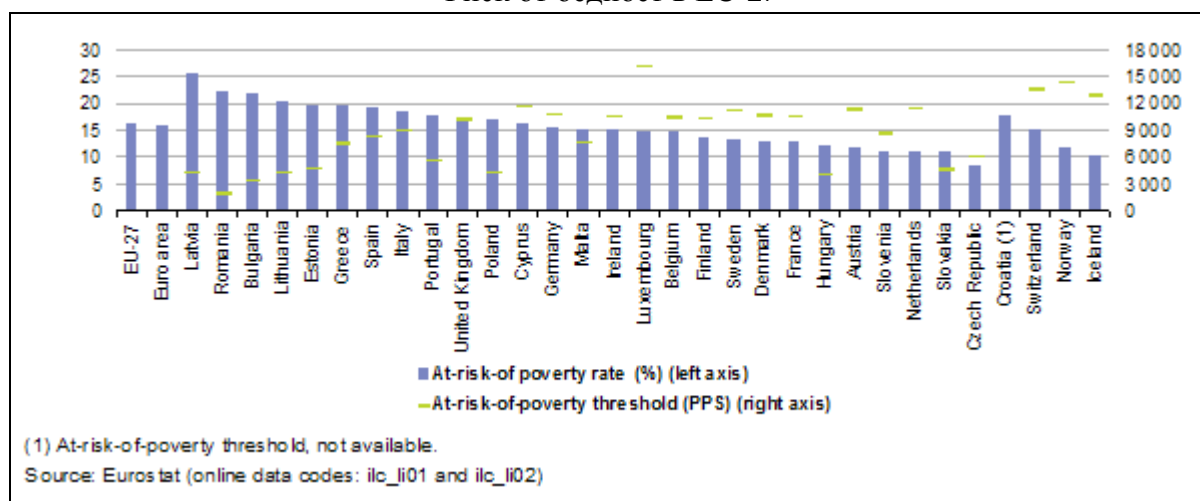
През 2011 г. Фактическото индивидуално потребление на човек от населението, изразен в СПС /стандарта на покупателна способност/ варира от 44% при средното за ЕС 27 в България до 150% в Люксембург. И по този показател България е на последно място.[4]

Сред най-сериозните предизвикателства за излизане на страната от икономическата криза е производителността на труда, конкуренцията и конкурентоспособността на бизнеса.

България от 71-ва позиция сега е на 74 позиция в глобалната конкурентоспособност сред 142 икономики в света. Българските компании имат най-сериозни затруднения в липсата на адекватна политика за квалификация и преквалификация на човешките ресурси, неефективен маркетинг и ниско качество на мениджмънта.[5]

У нас има крещяща необходимост от увеличаване на доходите, от намаляване на различията с другите страни на ЕС. В рамките на ЕС-27 през 2012 риска от бедност в България е 22,1 след нея са Латвия 25,4, Румъния с 23,4. [4] (Виж фигурата за риск от бедност.)

Риск от бедност в ЕС-27

Видно е, че по отношение на бедността в България са необходими безспорно високи темпове на икономически растеж и социална справедливост при разпределението на доходите. Това е наложително, като се има предвид, че диференциацията на бедни и богати у нас се задълбочава, нарастването на доходите не следва нарастването на цените.

Европейското равнище на цените е реалност на българския пазар, който е съставна част от единния пазар. Нарастването на доходите и благосъстоянието у нас сериозно изостава, поради липсата на ефективност в националното стопанство.

В приетите европейски документи се акцентира на социалния модел и режима за социална защита, насочен към подобряване на заетостта и по-голяма социална кохезия.

На тази основа трябва да се осъществи преходът към икономика на знанието чрез иновации и иновационно развитие.

Консолидираният бюджет у нас е в дефицит. Към края на 31.12.2012 г. общият размер на държавния дълг възлиза на 6991,2 млн. евро, от който външния държавен дълг е 4444,6 млн. евро, а вътрешния е 2546,7 млн. евро. Съотношението на държавен дълг/БВП за същия период е 17,6%, на външния държавен дълг/БВП е 11,2%, а на вътрешния държавен дълг/БВП е 6,4%.[7]

Натрупването на държавния дълг се отразява осезателно на жизнения стандарт на населението у нас. То поема икономическите тежести, свързани с неговото погасяване. Отразява се върху сигурността на младото поколение, при което се намалява заетостта и жизнения стандарт на основата на трайната тенденция за увеличаване на безработицата

През 2012 г. безработицата у нас е над 12%.[6]. Нараства доходната и имотната поляризация - 79,7% от вложителите притежават едва 4,8% от спестяванията, а около 1000 души притежават 5,97% от спестяванията (в това число 325 депозити са с над 1 млн. лева). България отдавна не познава такава поляризация.

• **Какво е необходимо да се направи за преодоляването на последиците от съществуващата икономическа и социална криза у нас?**

Преди всичко е необходима **общодържавна позиция**, пакет от мерки за смекчаване на последиците от кризата чрез избора на парична и бюджетна политика и политика за насърчаване на търсенето. При криза на свитото търсене няма по-ефикасно лекарство от **стимулиране на търсенето**. [8]

Най-големи резерви има в **държавните разходи**. Увеличаването на държавните разходи трябва да включи преди всичко разходите: за здравеопазване, образование, наука, иновации, инфраструктура, опазване на околната среда, помощи за най-бедните, помощи за най-нуждаещите се общини.

В бюджета за 2012 г. у нас се предвижда 1,3% бюджетен дефицит, който е 1 млрд. лева при 2,3% ръст, повече средства за здравеопазване и образование, инфлация 2,8%, резерва на държавата да бъде 4 млрд. лв., 16% повече бюджетни такси.

В сегашната ситуация най-важните антикризисни мерки не са рестрикциите, а **стимулирането на стопанската дейност** и поддържането на заетостта чрез по-големи, но рационални бюджетни разходи.

Прилагането на стимулиращ подход, а не рестриктивна политика, която води до още по-дълбок срив на производството, повече безработни, по-рязък спад на доходите, дава първите резултати в смекчаване на кризата в САЩ, Япония и някои страни от Европейския съюз.

На основата на поставените проблеми бихме могли да обобщим следното:

♦ При криза на ограниченото търсене е необходимо разумно **стимулираща, а не рестриктивна бюджетна политика**. Умереният и рационалният бюджетен дефицит до 2-3% от БВП е едно от средствата за по-скорошно излизане от кризата. Този дефицит може да създаде условия за стимулирането на бизнеса, потреблението, за създаването на условия за инвестиции в инфраструктурата и др.

Образно това е „хирургическото средство“ за „лекуване“ на рецесията или дефлационния разлив, а бюджетният излишък – експанзионистичния или инфлационния разлив.

♦ Съкращаване на **неоправданите бюджетни разходи**, което не бива да се прави поголовно.

♦ Възприемане на **модерното кейнсианство**, което проповядва философията „пазар и държава“, а не пазар или държава. Кейнсианството доказва тяхната взаимна допълняемост и приложение чрез регулиращата пазарна икономика. Прилагането на

кейнсианската теория и практика за повече социална справедливост, следва да намери практическа реализация в социалното пазарно стопанство. За това е необходимо да се прилага у нас **кейнсианска антициклична политика**.

Може да се направи изводът, че сегашното състояние на реалния сектор на икономиката, остарелите структурни и технологични характеристики, ниска производителност, конкурентоспособност и доходи спрямо страните в Европейския съюз, огромен дефицит на търговския баланс, голям брутен външен дълг, остра социална поляризация, неефективна в значителната си част администрация и други налагат извода, че България преживява последиците от тежка икономическа и социална криза. Затова са необходими ефективни и действащи **антикризисни мерки на съответните звена и институции на държавата** за преодоляване последиците от кризата (рецесията).

Намирането на ефективни и рационални решения при една далновидна макроикономическа политика, ще е изхода от преодоляване последиците на тежката финансова и икономическа криза на настоящия етап в България.

В доклада на Световната банка за „растеж и развитие” с председател Нобеловия лауреат по икономика Майкъл Спенс се посочва, че „има много общи неща между успешните икономики... Но няма универсални учебници...” Освен това той подчертава, че „всяка страна трябва да си изработи собствена рецепта с лекарства. Чуждестранните икономисти и агенции могат да предлагат някои съставки, но самата страна, за която се отнася може и трябва да напише рецептата.”

През последните 100 години няма нито един случай, когато икономика, попаднала в дълбока икономическа криза, да е излязла от нея без активната роля на държавата и че е възможно успешно икономическо развитие без активно участие на държавата. Бъдещото развитие на стопанствата е на регулираната пазарна икономика. Деструктивният принцип на консервативната икономическата теория „Пазар или държава” се провали. Бъдещето е на конструктивния подход на взаимодействие „На пазар и държава, които не трябва да се противопоставят, а да се допълват, балансират и оптимизират.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Атали Ж., Да оцелееш в кризите. С., Рива, 2011.
- [2] Кейнс. Дж. Обща теория за зетоста, лихвата и парите. Изд. Къща "Хр. Ботев, С.; 1993.
- [3] Славова-Ночева М. Икономически аспекти на сигурността и конкурентоспособността в условия на криза С., 2011 с 37-44
- [4] Евростат.
- [5] The Global Competitiveness Report, 2010, 2011; Славова-Ночева М. Конкуренция, конкурентоспособност, транспортен пазар. ВТУ "Т. Каблешков; С., 2012
- [6] Статистически справочник НСИ. С., 2011.
- [7] МФ. Дирекция държавен дълг
- [8] Ангелов Ив. Световната икономическа криза. Академично издателство. "Проф. Марин Дринов" С., 2010.

ECONOMIC AND SOCIAL CRISIS AND THE NECESSARY ANTI-CRISIS MEASURES IN BULGARIA

Maria Slavova-Nocheva, Ivan Petkov
mslavovanocheva@abv.bg, ivanvaskov@gmail.com

***Todor Kableshkov University of Transport,
158 Geo Milev Street, Sofia,
BULGARIA***

Key words: *economic and social crisis; anti-crisis measurements; confusion of poverty; GDP;*

Abstract: *The economic crisis led to a decline in income and employment in the country. Since 2008 there has been considerable decline in foreign direct investment. Over the last hundred years or a crisis is not resolved without the intervention of the state. Bulgarian government should implement measures to stimulate aggregate demand by reducing taxes, administrative regulations and government spending. Expansionary fiscal policy can catalyze economic growth.*